

DUNYO KOMPARATIVIST OLIMLARINING MAHMUD SHABISTARIYNING “GULSHANI ROZ” ASARI XUSUSIDAGI TAVSIFIY-TAHLILIY QARASHLARI

Mannonova Feruzabonu Sherali qizi

Katta o'qituvchi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Toshkent, O'zbekiston.

<https://orcid.org/0000-0003-2173-4698>

Ghadir Golkarian

Mavloni Rumiy nomidagi Turkiy tadqiqotlar instituti professori

Yaqin Sharq Universiteti, Turkiya

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

Maqolada adabiy tarjimashunoslik va jahon adabiyoti kabi qiyosiy adabiyotshunoslik sohasidagi eng ko'zga ko'ringan yo'nalishlar va tushunchalar izohlangan. Shuningdek, qiyosiy adabiyotshunoslik va lingvistik tarjimashunoslik kesishgan ilmiy nuqtayi nazar yoritilgan. Ya'ni jahon adabiyoti durdonalaridan biri hisoblangan Mahmud Shabistariyning “Gulshani roz” asarining inglizcha tarjimalari va asarning o'rganilish ko'lami haqida atroflicha ma'lumot berilgan.

Mahmud Shabistariy, Andrey Lukashev, tasavvuf, masnaviy, Ibn Arabiy, diniy falsafa, Qur'on, islom falsafasi, ramz.

ОПИСАТЕЛЬНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОДХОД МИРОВЫХ УЧЕНЫХ- КОМПАРАТИВИСТОВ К ИЗУЧЕНИЮ ПРОИЗВЕДЕНИЯ МАХМУДА ШАБИСТАРИ “ГУЛЬШАНИ РОЗ”

Маннонова Ферузабону Шерали кизи

Старший преподаватель

Узбекский государственный университет мировых языков

Ташкент, Узбекистан

<https://orcid.org/0000-0003-2173-4698>

Гадир Голкарян

Профессор Института тюркских исследований имени Мавланы Руми

Ближневосточный университет, Турция

АННОТАЦИЯ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

В данной научной статье основное внимание уделяется наиболее заметным понятиям и направлениям в области сравнительного литературоведения, таким, как мировая литература и художественный перевод. В частности, научному анализу подвергается пересечение сравнительного литературоведения и лингвистического переводоведения. А именно, подробно рассматриваются английские переводы произведения Махмуда Шабистари “Гульшани роз”, считающегося одним из шедевров мировой литературы, и широкая панорама научных трудов, посвященных его изучению.

Махмуд Шабистари, Андрей Лукашев, суфизм, маснави, Ибн Араби, религиозная философия, Коран, исламская философия, символ.

DESCRIPTIVE AND ANALYTICAL VIEWS OF WORLD COMPARATIVIST SCHOLARS ON MAHMUD SHABISTARI'S WORK "GULSHANI ROZ"

Mannonova Feruzabonu Sherali kizi

Senior teacher
Uzbekistan State University of World Languages
Tashkent, Uzbekistan
feruzamannonova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2173-4698>

Ghadir Golkarian

Professor, Maulana Rumi Institute of Turkish Studies
Middle East University, Turkey

ABSTRACT

This scientific article focuses on the most prominent trends and concepts in the field of comparative literary studies, such as literary translation and world literature. At the same time, comparative literary studies and linguistic translation study shed light on the scientific point of intersection. Namely, it provides detailed information about the English translations of Mahmud Shabistari's work "Gulshani Roz", which is considered one of the masterpieces of world literature, and the scope of the study of the work.

KEY WORDS

Mahmud Shabistari, Andrey Lukashev, Sufism, Masnavi, Ibn Arabi, religious philosophy, Qur'an, Islamic philosophy, symbol.

KIRISH

Andrey Lukashev Islom madaniyatida bag'rikenglik mavzusiga alohida to'xtalgan. U 2012-yil Nijniy Novgorodda bo'lib o'tgan, Rus falsafasi kongressida o'zining "O'rta asr fors sufizmida bag'rikelik manbasi" maqolasida "Gulshani roz" asari haqida dastlabki fikrlarini berib o'tadi. Keyingi yillarda nashr etilgan uchta monografiyasining bari "Gulshani roz" asari va diniy falsafa tahliliga bag'ishlangan:

1. Shabistariy, Mahmud. Sirli atirgul bog'i (forscha matn, tarjima, sharh)/A.A.Lukashev; N.Yu. tomonidan tahrirlangan. 2021-yil Sadra nashriyotida nashr etilgan.

2. "Bir necha so'zda sirlar olami. Mahmud Shabistariyning davri kontekstida falsafa". A. Smirnov tomonidan tahrirlangan. 2020-yil Sarda nashriyotida nashr etilgan.

3. "Jihadning ko'p yuzlari" nomi ostida Sankt-Peterburgda Kult-Inform-Press nashriyotida chop etilgan bo'lib, ko'proq Sharq falsafasi va islom madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari qamrab olingan.

Monografiyalarning ahamiyatli tomoni shundaki, ko'tarilgan mavzular Sharq falsafasi va ratsionallik hisoblanadi. Ratsionallik tipologiyasi zamonaviy falsafaning asosiy masalalaridan biridir. Sharqiy materiallarning tipologiyasini taqdim etishga urinishda tadqiqotchi qo'shimcha muammolarga duch keladi. Sharqning xilma-xilligi katta muammo tug'diradi. "Sharq" deganda biz umumiy maxrajni topa olmaydigan bir necha madaniyatlarni nazarda tutamiz. "Sharq" tushunchasi arab, hind, xitoy, turk va boshqa madaniyatlarni o'z ichiga oladi. Qolaversa, faqat islom madaniyatiga e'tibor qaratib, shu nuqtayi nazardan mantiqiylikka nazar tashlasak ham, biz turli yo'nalishlar konglomerati bilan to'qnash kelishimizga to'g'ri keladi, bu esa to'liq ishonch bilan umumiy nazariy asosni belgilashga va ularga birlik sifatida qarashga imkon bermaydi. Shunga qaramay, islom madaniyatida mumkin bo'lgan ratsionallik turlari haqida

xulosa chiqarish uchun fikr taraqqiyotida umumiy yo‘nalishlarni topishga harakat qilishda davom etishimiz kerak. Islom olami kontekstida bunday ratsionallik tipologiyasi uchun asos sifatida A.V. Smirnovning hislar nazariyasi mantiqini e’tirof etish mumkin, biroq haqiqiy empirik material har doim ham nazariy modellarga mos kela olmaydi va umumiy sxemaga mos kelmaydigan holatlar o‘z-o‘zidan qiziqarli. Bunday holatlarni tekshirish, bir tomondan, nazariyaning ma’lum qoidalarini aniqlashtirish, ikkinchi tomondan, uni qo‘llash chegaralarini aniqlash imkonini beradi (Yadulloh Nasrullohi, 2006).

A. Lukashevning asar va undagi falsafiy qarashlarni nafaqat nazariy, balki amaliy ham yoritilgan desak, aslo shubha tug‘drmaydi. Zero, uning bir qator loyihalarda rahbarligi va uning nazariy qarashlarining ijrosi bo‘la olgan deyishimiz mumkin. Misol uchun 2012-yilda MK-5558.2012.6-sonli “O‘rta asrlar fors tasavvufidagi diniy bag‘rikenglik manbasi va uning zamonaviy Rossiyada qo‘llanilishi” loyihasi (2012-2013). Rossiya Federatsiyasi Prezidentining rossiyalik yosh olimlarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash uchun ajratgan loyihasida rahbar bo‘ldi. Shuningdek, 2013-2015-yillarda RFH № 13-03-00414a-sonli “Birlik va ko‘plik, qism va butunlik: Islom madaniyatining ma’nosini yaratish strategiyalari” loyihasida, “Rossiyaning sivilizatsiyaviy xavfsizligi strategiyasi: falsafiy va siyosiy tahlil” nomli loyihada 2010-2012 yillarda loyiha ijrochisi vazifasini bajaradi va o‘zining “Gulshani roz” asari tadqiqi davomida to‘plagan barcha bilimlarini empirik tomondan namoyish etadi (Andrey Lukashev.2017).

AQSh sharqshunos olimlaridan biri, Dayton Universiteti professori Sayeh Meisami o‘zining 2020-yilda “Tasavvufshunoslik” jurnalida nashr etilgan “Haqiqat nuqtasi va tashqi ko‘rinish doirasi” maqolasida Mahmud Shabistariyning “Gulshani roz” asaridagi so‘fiylik falsafasi, Shamsiddin Lohijiyning “Mafatih al-ijoz” asarini tahlilga tortadi. Ushbu maqola Mahmud Shabistariyning “Gulshani roz” asaridagi uchta asosiy so‘fiylik mavzusini nuqtaning tez harakati natijasida hosil bo‘lgan aylananing xayoliy holatini aks ettiruvchi nuqta – aylana metaforasi bilan bog‘lab tushuntiradi. Ibn Arabiydan ilhomlangan Shabistariy borliq birligi, inson ruhining ekzistensial holati, diniy bilim va amaliyotning ekzoterik va ezoterikga bo‘linishi, payg‘ambarlik va avliyolik o‘rtasidagi munosabatlarga taalluqli bo‘lishini she’riy tasvirlashda ushbu metaforadan foydalanadi. Maqolada bu mavzular asosan Shamsiddin Lohijiyning mashhur “Mafatih al-ijoz” tafsiridan kelib chiqib tushuntirilgan. Shabistariyning “Gulshani roz”idagi yuqoridagi mavzulardagi ba’zi asosiy baytlarning tahlili va Lohijiyning tegishli sharhlari so‘nggi o‘rta asrlardan boshlab forslarning aqliy va adabiy hayotida Akbariy so‘fiy falsafasining ahamiyatini ko‘rsatadi. “Gulshani roz” o‘z muallifini fors she’riy falsafa an’anasi bilan bog‘laydi, bu yerda she’riy tasavvur mutafakkirga yangi nigohlarni ochadi (Darr R., 2007).

Yana bir asar ustida ishlagan olimlardan biri Said Muhammadriza Husayiniya. Uning tadqiqoti “Gulshani roz” asarining tahliliga qaratilgan bo‘lib, tasavvufiy adabiyotning nazariy asoslariga ko‘proq yondashadi. Yanikim, ushbu tadqiqot metodi tavsifiy-tahliliy yondashuv bilan sifat metodiga asoslanadi va uning nazariy asoslari Haft Vodi Sir va Suluk Attor va Arbain ishlari bilan bog‘liq (Nasrullohi Y., 2007). Uning ta’kidlashicha, “Shunday qilib, she’riyatdagi so‘fiylik tamoyillarining amaliy va takomillashgan shakllarini ikki mutasavvuf tadqiq qiladi, fiqh va uning tamoyillari bir-biri bilan solishtiriladi va oxir-oqibat ular bir-biriga qiyoslaydilar. Va birlik bu ikkisining darajalarida tushuntiriladi. Chunki Shabistariy va Attor

bir asrda yashab o'tgan, ba'zilar Ular Shabistariy o'z asarlarida Farididdin Attor nomi tilga olingani uchun Mashrab Faxriydan keyin ijod etganiga ishonishadi. Undan foydalangan va unga taqlid qilgan" (Lukashev A., 2017).

Taxminan bir asrlik farq bilan yozilgan "Mantiq ut-tayr" (Qushlar anjumani) va "Gulshani roz" ("Atirgullar bog'i") suluk (tasavvufiy sayohat) asosida yaratilgan. Bu ikki kitob mualliflari tasavvuf yo'lini (tariqatni) qiyin yo'l deb biladilar; Farididdin Attor "Mantiq ut-tayr"da uni "vodiy" deb atasa, "Gulshani roz"da Mahmud Shabistariy "to'siqlar" haqida gapiradi. "Gulshani roz" suluk yo'lidagi to'rt to'siq haqida gapiradi va "Mantiq ut-tayr"da Attor yetti vodiya e'tiqod qiladi: iltimos, ishq, ilm, ajralish, Birlik, hayrat va nihoyat, faqirlik va halokat. Agar bu ikki mutasavvuf tomonidan ilgari surilgan suluk bosqichlari "Mantiq ut-tayr"dagi yetti vodiya va sulukning qirq bosqichi (musulmon mutasavvuflari aytganidek) asosida tahlil qilinsa, Shabistariy "talab" emas, "tavba"ni ilgari surgani ma'lum bo'ladi. "Sulukning birinchi bosqichi sifatida, Attordan farqli o'laroq, Shabistariy "ishq" va "Birlik" bosqichlari uchun shat'hiyyat va tamat (vajji so'zlar) bilan birga bo'lgan tushunchalarni taklif qiladi, biroq Attor birlik uchun hayratni zarur deb biladi. Attor sulukidagi to'rtinchi vodiya, ya'ni ishq (muhabbat), sabr (sabr), mashaqqat (jahd), ibodat (ibodat), Allohga itoat (taslim) bosqichlari kabi "ajralish" Shabistariy she'riyatida yo'q. Xuddi shunday, taqvo (vara), ixlos (ixlos) va avliyolik (viloyat) bosqichlari Shabistariy she'riyatida mavjud bo'lsa, "Mantiq ut-tayr"da ko'rinmaydi. Ikki shoir 27 ta umumiy bosqichni keltirib o'tgan va ularning har ikkisi ham bir qancha bosqichlar qayd etilmagan. Ushbu tavsifiy-tahliliy tadqiqotda tadqiqot asosi sifatida Attorning yetti vodiysi va sulukning qirq bosqichi "Mantiq ut-tayr" va "Gulshani roz"da baholanib, ularda umumiy va ziddiyatli tushuncha va atamalar bayon etilgan (Ibrohim Haqqul. 2011).

Asadulloh Yatening aytishicha, bu she'r tasavvuf ilmining barcha tamoyillarini qisqa va lo'nda shaklda namoyon etadi. Bundan tashqari, nasroniylik hamda islom ta'limotini qiyinlashtirib kelgan Sharqshunoslik terminologiyasidan mustaqil tarzda ishlab chiqilgan birincha tarjima hisoblanadi. Shu tufayli, qiyin tushunchalarning o'rniga Shayx Mahmud Shabistariyning islom dini bo'yicha bergan sodda va tushunarli tavsifidan foydalanganimiz ma'qul (Darr R., 2007).

Bu asar kritik analiz bo'yicha bilimga ega bo'lganlar uchundir, chunki Shayx aytganidek, islom dini bo'yicha bilimlarni kuchli zakovat va aniq tartib bilan ko'rib chiqish kerak. Shuni yodda tutish kerakki, gullar tikanlarga aylanib ketishini hisobga olgan holda bu bilimlarga tanqid ko'zi bilan qaramaslik kerak.

Ko'zga ko'rinadigan va ko'rinmaydigan olamlar Uning serobgarchiligi tufayli yanada yorqinlashdi va shu sabab odam dunyosi jannatga aylandi. Florenze Lederer Mahmudning bog'ini Mantiq, Qarash, Bilim va Ishonch bilan to'lgan atirgullar kabi tasvirlaydi. Bog'ning o'rtasida sevgi va fidokorlik gullari bilan nur sochadigan o'zgacha atirgul daraxti qad rostlagan edi. Mahmud bu daraxtni seviklisining mukammal yuzi ramzi sifatida jamiki muhabbat ila ekan. Bu joy bizni nafaqat o'ziga mahliyo etadi, balki biz go'yo uzoq vaqt oldin o'z sevgisidan mana shu atirgul daraxtini ekan bir insonning sokinlik ichra ajoyib so'zlarini jarang etayotganini eshitgandek bo'lamiz.

Nabiulloh Masumiya ham qator "Gulshani roz" asarini o'rgangan tadqiqotchilardan biri sanalib, u o'z ishlarida asosan, tasavvufiy timsollar va ularning "Gulshani roz" asari

kontekstidagi mazmun-mohiyatini yoritib bergan.

Islom tasavvufchilarining tez-tez ishlatib turadigan ramzlari asosan tasavvufiy she'rlarida namoyon bo'ladi. Shabistariyning "Gulshani roz"ning durdona asari Ibn Arabiy maktabi asosida yuzaga kelganini ta'kidlaydi.

Iqbol va Shabistariylar orasidagi farq risola va tadqiqotlar xuddi shu to'plamni Iqbol she'riy kitoblarida ramziy terminologiya, ular haqidagi eslatmalari Shabistariyning ramziylik ma'nolarini tahlil qilish kuzatiladi. "Gulshani roz"da izohlangan ramziy atamalar Iqbol tomonidan yangisiga ko'ra isloh qilingan qarama-qarshi turadigan xudiyning tasavvufiy ta'limoti tasavvufning judiy maktabi bilan tadqiq etadi. Bundan tashqari, Iqbol boylik, go'zallik va murakkablikdan, aniqlik uchun an'anaviy ramzlarning va oddiylikdan voz kechdi. Garchi Iqbol tasavvuf shoiri sifatida sirlarini ifodalash uchun ramziy ma'nodan foydalanadi yo'ldan (tariqat), lekin u ayol go'zalligining mashhur so'fiy belgilarini qo'llaydi yuz, ko'zlar, lab, jingalak va boshqalar kabi. Shuning uchun, Xudoning go'zalligini cheksiz qadrlash koinotning barcha qismlarida, ayniqsa, unda namoyon bo'ladi (Homidiy H. 2004)

"Gulshani roz" asaridagi ushbu parchada ham "Gul" va "Bog'" razmiga alohida to'xtab o'tilganini anglash mumkin.

ASARNING TA'SIRI

Ba'zan Uning ko'zlari kabi men shodlikka to'laman,

Yoki, Uning jingalak kabi, men silkitib;

Ba'zan, afsuski! odat yoki tabiatdan,

Men chang uyumida yotibman.

Ba'zan Undan bir qarashda,

Men atirgul bog'iga qaytdim.

EPILOG

Bu xushbo'y gullar guldastasi

Men o'sha bog'dan oldim,

Va uni "Yashirin atirgul bog'i" deb nomladilar.

Unda yurak sirlari atirgullari gullaydi

Oldin aytilmagan; Unda zambaklar tillari kuylaydi,

Nargisning ko'zlari uzoq va yaqin hamma narsani ko'radi.

"Gulshani roz" – so'fiyona istilohlar bilan fikr yuritadigan irfoniy asar. Ushbu asarga tasavvufni ilmiy izohlash orqali tushuntirib beradigan darslik sifatida qaraladi va u savollarga javob, qoida, tamsil (analogiya) berish shaklida tuzilgan (Izbullayeva G.V., 2022, 67). Asarning ta'lim va tarbiyaviy ahamiyati juda chuqur, mohiyatan aniq ilmiy dalillar bilan yoritilgan bo'lib, misollar asosida ham izoh beriladi. Muallifning maqsadi diniy dunyoqarashni ta'limiy jihatdan boyitish va tarbiyalashga qaratilgan. Asarda insonning insoniyligi ilmi va amali asosida baholanishi ulug'lanadi va jamiyatda johillar tomonidan yo'l qo'yilayotgan illatlar insonni ilm va amaldan chiqaradi, bunday johil odamlarni qoralab, omiylar, ilmsizlar, betakalluf, behayo, jaholatdan or ham qilmaydiganlar, deya ta'riflanadi (Izbullayeva G. V., 2022, 224). "Gulshani roz"dan ta'lim jarayonida islom va so'fiylik tushunchalarining nazariy mazmunini to'ldirishda va ma'rifiy dunyoqarashni shakllantirishda unumli foydalanish mumkin

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumikinki, Shayx Sa'diddin Mahmud bin Aminiddin Abdulkarim bin Yahyo Shabistariy o'z davrining mashhur ilohiyot vakili va so'fiylik ta'limotining hurmat qozongan shayxi bo'lib, uning "Gulshani roz" kichik hajmli ammo keng mazmunli asari bo'lib, unda islom dini ta'limoti va XIII-XIV asrga tegishli so'fiylik ta'limoti prinsiplari hamda asoslari belgilangan. Shabistariygacha so'fiylik ta'limotini Hujviriyy, Shahobiddin Suhravardiy, Imom Muhammad G'azzoliy, Aziziddin Nasafiy, Jaloliddin Rumiyy kabi mutafakkirlar o'zlarining ta'limotlarida va falsafiy fikrlarida bayon etib o'tganlar. Shabistariyda islom ta'limoti mazmuni mezon, me'yor nazariyasi tarzida tartiblanib, amaliy asosi xalqchil tilda bayon etilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Андрей Лукашев. Творческое наследие. Философия монотеизма. Махмуд Шабистари; \ Ислам в современном мире. Том 13 2017 года. Номер 4.
2. Иброҳим Ҳаққул. Тасаввуф ва Шеърят. Ғафур Ғулом. 1991.
3. Izbullayeva G.V. Didaktik asarlarda madaniyat, maktab va pedagogik qarashlarni o'rganish tizimi (XII asr oxiri XIV asrning birinchi yarmigacha Movarounnahr va Xuroson). – Buxoro: Durdona nashriyoti, 2022.
4. Yadullah Nasrullahi. Some shortcomings of Gulshani Roz. Criticism and Description of Persian Literary Texts. Volume 14, No. 4. 2006.
5. Robert Abdulhay Darr. The Spy of Hearts. Fons Vitae. 2007
6. Hamidjon Homidiy. Tasavvuf allomalari. Sharq. 2004.

REFERENCES

1. Andrey Lukashev. (2017) Creative heritage. Philosophy of Monotheism. Mahmoud Shabistari; \ Islam in the modern world. Volume 13. Number 4.
2. Ibrahim Haqqul. (1991) Sufism and Poetry. Gafur Gulam.
3. Izbullayeva G.V. (2022) The system of studying culture, school and pedagogical views in didactic works (Movarounnahr and Khurasan from the end of the 12th century to the first half of the 14th century). Bukhara: Durdona publishing house.
4. Yadullah Nasrullahi. (2006) Some shortcomings of Gulshani Roz. Criticism and Description of Persian Literary Texts. Volume 14, No. 4.
5. Robert Abdulhay Darr. (2007) The Spy of Hearts. Fons Vitae.
6. Hamidjon Hamidi. (2004) Allamas of Sufism. East.